

פרשת "מטות"

(לכבוד הולדת אחייניתי מיה)

מאת עומר תמיר

שבת שלום ומבורך. התלבטתי הרבה על מה לדבר היום. יש הרבה נושאים בפרשה שאפשר לדבר עליהם בחיור, בלי להסתכן בכניסה לבורות בעיתיים ולוודא שכולם יצאו "מבסוטים". אני מניח שהבנתם שלא לשם אנחנו הולכים היום ☺

החלטתי במקום זאת להיכנס באחת מהמהמורות הקשות בתורה, שרבים וטובים לפני נכוו בהם ולנסות את מזלי. אז אני מזהיר, הדרשה היום אינה לבעלי לב חלש, אני סומך על הליברליות האמיתית של הקהילה ומקדיש את הדרשה לאחותי הפמיניסטית ולבתה הקטנה הפמיניסטית לעתיד....

הפרשה פותחת בדיני איסור, ומהווה הבסיס לדינים במסכת נדרים ושבועות ואף על פי שיש הרבה מה להרחיב וללמוד בנושאי משפט, השפעות הפרשה על המשפט העברי בן ימנו, מקומם ושכיחותם של נדרים בחיי היומיום בעם ישראל לאורך הדורות ועוד, אני רוצה להסב את תשומת ליבכם לכיוון המגדרי. מרבית הפסוקים דנים במשמעות של נדרים של נשים והיכולת של הגבר הדומיננטי בחייהן לבטל את הנדר. עד הנישואין הנערה נמצאת בחזקת אביה ולו היכולת להניא אותה מהחלטה על הנדר ולבטלו ולאחר הנישואין חזקה זו עוברת לבעלה, בבחינת כמאמר חז"ל "נדרים פורחים באוויר".

מזעזע לא? למה ההחלטה שגמלה האישה בליבה לנדור נדר אינה חזקה כשל גבר? האם היא לא ייצור תבונה בעל שילוב של שכל ורצון חופשי, היכולה להחליט החלטה אישית, כדוגמת איסור, ולעמוד מאחוריה? ומאיפה ניתנה הסמכות לאביה או לבעלה לפטור אותה ממחויבות זו שלקחה על עצמה, בבחינת התרת נדרים? אני כלל לא נכנס כאן לסוגיה ההלכתית, אנחנו לא לומדים כרגע גמרא ולא מדקדקים בפרטים, אלא מנסים להבין את הלך הרוח של התורה, את הרציונל המוסרי שהתורה מנסה להנחיל לנו. אני טרם מנסה להציע פתרונות, אנחנו בינתיים בשלב הזעזוע ואני אשתדל לזעזע אתכם הכי טוב שניתן לפני שאנסה להתמודד עם הסוגיות, אז נמשיך באותו כיוון

לפני כשבועיים הארץ סערה סביב נושא הרב הצבאי הראשי המיועד ודין אשת יפת תואר, או כפי שבורים בתקשורת הציגו את הנושא: "הרב אמר שזה בסדר לאנוס נשים גויות במלחמה". אני אפילו שמעתי את אחד הכתבים בגלי צה"ל מקריא גויות בחיריק תחת ה- ו', אבל אני סוטה מהנושא. טוב, עם כל הכבוד לעקיבות שלי לבורות בתקשורת, עדיין המהות היא אותה מהות לא? הרי התורה מתירה במהלך מלחמה לחייל ישראלי שרואה אשת יפת תואר במהלך הכיבושים והקרבות לקחת אותה לו, לקיים עמה יחסי אישות ולספק את יצריו במהלך המלחמה. מזעזע לא?

חשוב לי מאוד להדגיש, אני במהלך הדיון הנוכחי כלל וכלל לא נכנס לדברי הרב, אני לא מנסה להבין, להסביר, לבחון או לפרש את דבריו. אני לא דן באמירות שלו, לא בהקשר בו נאמרו, ולא מנסה כלל להצדיק או להרשיע אדם ספציפי. אני מתייחס אך ורק לנאמר בתורה ולניסיון שלי להבין מה התורה אומרת לנו ובינתיים זאת משימה קשה דייה. אז זאת התורה שלנו? אוי ואווי לא? מילא שאני צריך להשקיע את כל היכולות הרטוריות שלי לשכנע קולגות לעבודה בהפסקות קפה שהתורה מהווה אמת חכמה ויפה, השאלה היא למה אני מתאמץ כל כך מלכתחילה? נראה שהרבה יותר קל לחשוב כמוהם, לתייג אותה כמסמך להיסטוריונים ולהמשיך הלאה בחיים המערביים.

אז מכיוון שאני מזהה בחדר אווירה כללית של אהדה בסיסית לתורה, שלא לומר ייחוס של קדושה לספר הספרים, בואו ננסה לצאת מהראייה השטחית ולחדור לעומקם של דברים.

אני אחזור עוד מעט לפרשה שלנו ולדיני האיסור, אבל אם כבר פתחנו באשת יפת תואר, נזכיר לעצמנו בקצרה את הדין, והתורה אומרת כך:

"כי תצא למלחמה על איביך, ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבי. וראית בשביה אשת יפת תאר, וחשקת בה ולקחת לך לאשה. והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה, ועשתה את צפרניה. והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה. והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה תחת אשר עניתה"

הבנו, אז אדוני חייל שטוף זימה שנמצא בסיטואציה לא נורמאלית של לחימה. יש הרג והרוגים בכל מקום, האדרנלין שוטף את הגוף, מערפל את ההכרה ומשכיח את מנהג דרך ארץ שלך, החברה הגברית הלוחמת משכיחה ממך כיצד נוהגים בני אדם, הטסטוסטרון מניע אותך להתנהגות בהמית, בסדר, אנחנו לא מונעים זאת ממך, אבל אנחנו מכניסים גם כאן חוקיות וסדר. ראשית, שברת שילמת – ביצעת את זממך בגויה, אתה מחויב לחזור אתה הביתה מהמלחמה (מעניין מה האישה שהשארית בבית תחשוב), אתה מחויב להמתין ולתת לה חודש לנהוג מנהגי אבלות ולבכות את העולם שהרסת לה במו ידיך, אתה מחויב לשאת את האישה וחלים גם דינים לטובתה בהקשר לגירושין וכדומה. אני מניח שכל החיובים המדוברים יצמצמו משמעותית את התופעה ואני מניח שבמידה רבה זו מטרת התורה. אבל אם ניכנס יותר לעומק, מלחמה ואונס הולכים שלובי זרועות זה אלפי שנים כזיווג טמא אך קיים. לאורך כל ההיסטוריה האנושית, מלחמות היו מלוות באונס נשים, לפעמים במאות אלפים, כפי שהיה אך במאה האחרונה בגרמניה ורוסיה במלחמת העולם השנייה, בסרביה, בשלל מלחמות אפריקאיות ועוד ועוד. זו אינה אמירה שיפוטית של טוב או רע, ברור שזה רע, אלא תיאור מדויק של המציאות – חיילים אונסים בקרבות, לפעמים כבודדים הנכנעים לייצר הרע ולפעמים בהמונים בליווי עידוד ממסדי של המדינה ששלחה אותם לקרב. התורה, המכירה את נפש האדם, מניחה כפי שהיא עושה במקרים רבים אחרים כי פסילה ואיסור מוחלט של העבירה אינם ריאליים, אלא ייגרמו להתעלמות מוחלטת מהחוק, ועל כן היא מתירה את המעשה, שכן כמאמר חז"ל "אין גוזרים גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה", אולם קובעת סט רחב של סייגים, הפועלים הן לצמצום משמעותי של התופעה והן לעידונה וריכוכה.

אבל האם באמת כך? האם איסור של אונס של נשים במלחמה הינו בבחינת "גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה"?

כאן חשוב לעמוד על עיקרון נוסף. הורגלנו בשל תפיסה דתית מסוימת לחשוב על התורה כמנותקת מן הזמן והמקום. היא לא. אין זה אומר שהיא אינה אלוהית ושייכת לכל דור ודור, הקולט אותה על פי תבנית נפשו ודפוסי חשיבתו, אולם היא ניתנה בזמן מסוים, במקום מסוים ולעם מסוים וללא הבנה של נפש המקבל, לא ניתן להבין את התורה באופן מלא. על כן, לא קשה בעיני המחשבה כי עבור לוחם עברי לפני 3,500 שנים, שהשתחרר מעבדות מצריים ונמצא לפני שבע שנות לחימה רצופות בכיבוש הארץ, איסור גורף כנגד התופעה המדוברת הינו בבחינת גזירה שאין לעמוד בה. מישהו מאתנו באמת מתיימר להבין את נפש האדם העתיק הנמצא באותה סיטואציה.

הרמב"ם מקדיש כרבע מספרו החשוב מורה נבוכים לבחינת טעמי המצוות, אותן סיבות לנתינת כל מצווה ומצווה, כאשר חלקן הגדול מוסבר כמשיכה לכיוון של תהליך התפתחותי שמטרתו לחימה בנטייה הקיימת בעם לעבודה זרה.

מדוע לא נקבל כי מה שנכון בתחום עבודה זרה יהיה נכון גם בתחום היחס לנשים?

אם נחזור לנושא בו פתחנו בפרשה, דיני איסר וננסה להבין את הנושא בעיניים חדשות, אנו צריכים לשאול את עצמנו שאלה חדשה. כשלומדים גמרא, אחת השאלות שהלומד שואל את עצמו הינה: מה ה"הווה אמינא" לטענה הנבחנת? מה "הייתי אומר" מה הסברה האחרת אותה הייתי יכול לחשוב על הסוגיה.

לטענתי, בחברה בה האישה הינה במידה רבה רכושו של הגבר (של אביה ולאחר מכן בעלה), ההווה אמינא בדיני איסר יכול להיות כי היא אינה יכולה לנדור נדרים כלל. אולי התורה באה ללמד אותנו כי למרות מה שהיה ניתן לחשוב (שוב, במסגרת המקובלות התרבותיות של לפני 3,500 שנים), אישה כן יכולה לקבל החלטות, לנדור נדרים ולעמוד כישות עצמאית המחויבת על פי מעשיה בפני הבורא.

אולי התורה בדינים אילו מתחילה בהכשרת הלבבות והכנת נפש האדם לשינויי שיביא ברבות הימים לזה שנשים בוחרות לכנסת, מנהלות חברות עסקיות, מתפקדות כראש ממשלה ושבקהילה מסורתית כעדת שלום עמנואל נשים מתפקדות מול האלוהים בכל התפקידים הדתיים כשוות.

אולי בשביל באמת להבין את התורה, אנחנו צריכים לשאול את עצמנו כל הזמן שתי שאלות חשובות:

1. מה התורה אומרת לעברי קדום בן 3,500 שנים, בראיית התרבות העתיקה. איך היא נקלטת בנפשו ואיזו השפעה היא משפיעה עליו.
2. מה התורה אומרת לי, מה אני היום צריך ללמוד ממנה.

התשובה לשתי שאלות אילו איננה בהכרח זהה, ואולי ניתן לומר בהכרח איננה זהה.

המסר משתנה בהתאם לכלי הקיבול.

אני יודע שזה היה מעט כבד, אז ארצה לקנח באנקדוטה קטנה ומרעננת מהפרשה. במהלך הדיון בין בני גד וראובן, המבקשים נחלה בעבר הירדן המזרחי, לבין משה, מסבירים האחרונים כי "גִּדְרַת צֶאֱן נִבְּנָה לְמִקְנֵנוּ פֶּה, וְעָרִים, לְטַפְנוּ"

וכמאמר רש"י "חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם, אמר להם משה: לא כן, עשו העיקר עיקר והטפל טפל, בנו לכם תחילה ערים לטפכם, ואחר כך גדרות לצאנכם"

הרי משה אומר להם "בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם והיוצא מפיכם תעשו". ובני גד וראובן מקבלים את התיקון ועונים "עבדיך יעשו כאשר אדוני מצווה טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד".

אז ענבל ובני, אתכם מעולם לא היה צריך לתקן, המשיכו לגדל את הילדים בנחת, לבנות בית חם, אוהב ומאושר ומסגרת תומכת, מחנכת ומצמיחה לילדים והמון מזל טוב מכולנו!

שבת שלום.